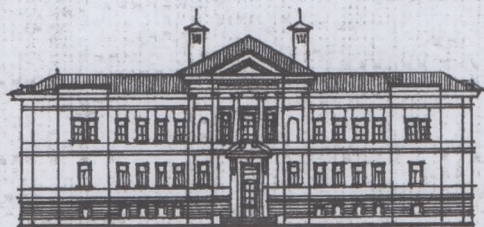

ХЕРСОНСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

ПРОБЛЕМИ АРХЕОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ, ІСТОРІОГРАФІЇ,
ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА, ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА,
МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА, МУЗЕЄЗНАВСТВА,
ОНОМАСТИКИ, ФОЛЬКЛЬОРИСТИКИ, ЕТНОГРАФІЇ

принадлежало херсонському купцу Конону Сувидову и на момент продажи Единоверческому Корсунскому монастырю было жилым помещением, это жилое здание монахи монастыря обратили в единоверческую церковь [3, с. 38]. Поскольку в Корсунском монастыре в середине XIX века перестали придерживаться строго обряда, можно допустить, что и в церкви их подворья также эта традиция прервалась. Однако, церковь Рождества Богородицы продолжала считаться единоверческой, в 1883 году в ней не было священника, а прихожан насчитывалось всего 36 человек [4, с. 4].

Таким образом, с момента основания города старообрядцы играли заметную роль в экономическом развитии города. В уезде и в Херсоне они основали несколько церковных общин. В созидании полноценной церковной жизни им покровительствовал князь Потёмкин, в строительстве церкви герцог Ришелье. На протяжении первой половины XIX века старообрядцы вынуждены были преодолевать сопротивление церковной светской власти, усилия которых были направлены на присоединение старообрядцев к Церкви через единоверие. В начале XIX века в Херсоне и появились единоверческие общины. В середине XIX века после присоединения к единоверию части раскольников, старообрядчество в Херсоне разделилось. Положение это сохранялось вплоть до закрытия церквей в годы советского гонения.

На примере истории старообрядческих общин в города Херсона хорошо видна светская и церковная политика относительно старообрядцев на протяжении всего XIX века. Она состояла в уврачивании раскола через инструмент единоверия, конечным результатом которого являлась полное упразднение культового своеобразия старообрядцев. Системное последовательное воплощение этой политики привело практически к полному переходу раскольников в единоверие, а единоверцев в "православие".

Список источников и литературы:

1. Багалій Д. І. Заселення Південної України (Запорозжя й Новоросійського Краю) і перші початки її культурного розвитку. – Харків, 1920. – 110 с.
2. ГАОО. – Ф.37. – Оп.1. – Д. 342. – 2 л.
3. ГАОО. – Ф.37. – Оп.1. – Д. 831. – 61 л.
4. ГАОО. – Ф.37. – Оп. 1. – Д. 3240. – 133 л.
5. ГАХО. – Ф.1. – Оп.1. – Д. 2. – 24 л.
6. ГАХО. – Ф. 1. – Оп.1. – Д. 34. – 20 с.
7. ГАХО. – Ф.137. – Оп. 39. – Д. 1, 2, 4.
8. ГАХО. – Ф207. – Оп.1. – Д. 416 – 8 л.

9. Горловский Д. Н. Итоги двадцатипятилетия Херсонского городского самоуправления: Краткий ист.-экон. Очерк г. Херсона. /Сост. Член управы Д.Н. Горловский. – Херсон: Тип. О. Д. Ходушиной, 1896. – 184 с.
10. Горностаев Е. В. По страницам истории православных церквей Херсона: хронологико-историческое описание. – Херсон, 1998. – 106 с.
11. Кабузан М. Заселение Новороссии в XIII первой половине XIX века. – М.: Издательство "Наука", 1976.
12. Лиман І. І. Російська православна церква на півдні України останньої чверті XVIII – середини XIX століття. – Запоріжжя: РА „Татем – У”, 2004. – 488 с.
13. Макидонов А. В. К светской и церковной истории Новороссии (18-19 вв). Издание 3-е, исправленное и дополненное. – Запорожье: Просвита, 2008. – 140 с.
14. Пиворович В. Б., Беляев С. н. Херсон и его жители. – Херсон, 2011. – 300 с.
15. Скальковский С. М. Опыт статистического описания Новороссийского края. – Одесса, 1850. Ч. 1.
16. Херсону 200 лет 1778-1978. Сборник документов и материалов. Киев: "Наукова думка", 1978. - 408 с.
17. 120 раритетів Херсонського краєзнавчого музею/Т. Г. Братченко [та ін.]; Херсон. обл. краєзн. музей. – Херсон: Гілея, 2010. – 126 с.

Макієнко О.А. (м.Херсон)

СТАНОВИЩЕ ВІДОМЧИХ АРХІВІВ НА ХЕРСОНЩИНІ ПОЧАТКУ ХХ ст. ЗА МАТЕРІАЛАМИ АНКЕТНОГО ОБСТЕЖЕННЯ ТАВРІЙСЬКОЇ ГУБЕРНСЬКОЇ УЧЕНОЇ АРХІВНОЇ КОМІСІЇ

У побудові стратегії розвитку архівної галузі України важливу роль має вивчення історичного досвіду архівного будівництва в регіонах. Розвиненість місцевих архівних традицій багато в чому визначила сучасне обличчя регіональних архівних служб. Історико-архівні студії в регіональному вимірі дозволяють виокремити як загальні тенденції, так і локальні особливості розвитку архівної справи на території нашої держави.

Зазвичай у центрі уваги дослідників історії архівної справи в Україні перебували регіони із потужними традиціями культурницької діяльності – Київщина, Полтавщина, Харківщина, Чернігівщина та ін. Архівні студії на Херсонщині через низку об'єктивних і суб'єктивних факторів не набули аналогічного динамізму у своєму розвитку. Свідчення цьому – наявна бібліографія праць з історії архівної справи в нашому регіоні (не більше десятка більш-менш інформативних публікацій) [1-9]. Однією з

та якісні характеристики документів, способи впорядкування й розміщення архівних справ, наявність і склад довідкового апарату, ступінь збереженості документів установи, порядок утилізації непотрібних справ, а також можливі заходи для раціонального облаштування архіву [18, с. 42-43]. Загалом за своїм змістом анкета Таврійської ГУАК виявилася найбільш подібною до анкет В'ятської, Рязанської і Тульської ГУАК [15, с. 80-81, 84-85, 93-97].

Упродовж квітня – червня 1916 р. більшість бланків анкет у заповненому вигляді повернулися назад до комісії. Ступінь інформативності відповідей респондентів виявився досить різномірним: докладні описи архівних частин установ в одних анкетах контрастували з яскравими зразками чиновницького формалізму в інших анкетах. Тож в окремих випадках опитувальні листи доводилося повторно направляти адресатам. Отримані дані планувалося доповнити відомостями про стан приватних архівів й опублікувати впродовж 1917 р. [19, с. 370]. Революційні події у Криму завадили успішній реалізації планів комісії, відтак науковому опису архівів Таврійської губернії не судилося побачити світ. Утім наявність первинних матеріалів обстеження архівів Таврійської губернії у Державному архіві Автономної Республіки Крим відкриває перспективи поглиблення сучасних уявлень про організацію архівної справи в регіонах України на початку ХХ ст.

Вагому частину зібраних Таврійською ГУАК анкет складають анкети місцевих установ Дніпровського й західної частини Мелітопольського повітів, що територіально належать до сучасної Херсонської області. Загалом збереглися 60 анкет по Дніпровському повіту й 12 анкет по західній частині Мелітопольського повіту. Окрім цього, 13 установ представлені офіційними відношеннями з інформацією про відсутність архівів. За відомчою належністю серед адресатів наявних анкет переважають релігійні установи – церкви й монастирі (28) – та виконавчі органи селянського станового самоврядування – волосні правління (17). Відносно повнотою відзначається представництво поштово-телеграфних контор (6). Шість анкет надіслали освітні установи – училищні ради, професійні училища, гімназія. Решта анкет репрезентують архіви місцевих судово-адміністративних (повітовий з'їзд, з'їзд мирових суддів, сирітські суди, волосний суд) й фінансово-кредитних (казначейство, відділення комерційного банку, кредитне товариство) установ, органів місцевого самоврядування (земська та міські управи), управління військового начальника, в'язниці, казенного винного складу тощо.

Поглиблений аналіз змісту наявних анкет засвідчує широку палітру підходів до організації архівної справи в місцевих установах – від фактично взірцевої постановки архівної роботи в канцелярії Дніпровської повітової земської управи до кричущих проявів чиновницької недбалості і безвідповідальності щодо архівних цінностей у деяких волосних правліннях. Утім узагальнення даних обстеження дозволяє виділити низку спільних ознак у становищі відомчих архівів на лівобережній Херсонщині початку ХХ ст.

Традиційними вадами роботи відомчих архівів залишалися матеріально-технічна й кадрова незабезпеченість. Здебільшого вони розміщувалися в сусідньому з канцелярією приміщенні установи (у шафах, скринях) без підтримання спеціального режиму охорони (відсутні ставні й ґрати на вікнах, окремий охоронець) й, нерідко, умов пожежної безпеки (у дерев'яних будівлях). У деяких випадках анкетні дані засвідчують відверто злочинне нехтування долею архівних документів з боку керівництва установи. Так, начальник Олешківської в'язниці доповідав, що "в'язничні" справи й книги "знаходяться в цейгаузі при в'язниці, де зберігається казенне речове забезпечення для арештантів" [20, арк. 80 зв.]. Тож не дивними виглядають факти суттєвих втрат архівних цінностей унаслідок недотримання умов їх зберігання. Зокрема, Збур'ївський волосний старшина в анкеті відзначав загибель значної частини архіву волосного правління через пожежу в 1890 р. [21, арк. 6 зв.].

Кошториси абсолютної більшості анкетованих установ не передбачали самостійних витрат на утримання архіву й окремої штатної посади архіваріуса. В цих умовах впорядкування в архіві було віднесено до обов'язків інших посадових осіб (секретарів, інспекторів, діловодів, конторників, писарів, псаломників та ін.), що не могло не позначитися на якості виконуваних архівно-технічних робіт. Про специфічні уявлення окремих керівників щодо сутності архівів та архівної роботи може свідчити заява священника М. Шаркова, настоятеля Успенської церкви у с. Ново-Олександрівці: "Архів – дерев'яна шафа, на утримання якої нічого не витрачається" [22, арк. 9 зв.]. На цьому тлі рідкісним винятком можна вважати Дніпровське повітове земство, яке щорічно призначало грошові кошти на утримання в штаті канцелярії посади архіваріуса (200 крб.) й поточних витрат архівної частини земської управи (50 крб.) [20, арк. 57-57 зв.].

Порівняно молодий вік більшості місцевих установ зумовлював відносно невеликий обсяг документів на архівному зберіганні. Як

правило, нижня хронологічна межа архівних справ не опускалася нижче 50-х – 60-х рр. XIX ст., а найдавніші документи, що зберігалися в церковних різницях, були датовані початком XIX ст. (церква Покрови Пресвятої Богородиці в с. Козачі Лагері, церква Різдва Пресвятої Богородиці в с. Князе-Григорівка, церква Святого Миколая в с. Верхній Рогачик) [23, арк. 39 зв.; 24, арк. 56 зв., 76 зв.].

Найбільші за кількістю справ архіви цілком прогнозовано розміщувалися в таких повітових установах, як Дніпровський повітовий з'їзд (кілька десятків тисяч од. зб.), з'їзд мирових суддів Дніпровського повіту, Дніпровське повітове казначейство (близько 5 тис. од. зб. кожен), Дніпровська повітова училищна рада (кілька тисяч од. зб.) [20, арк. 39 зв., 42 зв., 60 зв., 66 зв.]. Це пояснюється передусім збірним характером цих архівів, адже кожен з них окрім власне справ, сформованих у діловодстві зазначених установ, зберігав значні комплекси архівних документів підпорядкованих їм інституцій: архів Дніпровського повітового з'їзду – документацію земських начальників, архів з'їзду мирових суддів Дніпровського повіту – документацію мирових суддів, архів Дніпровського повітового казначейства – документацію податних інспекторів, архів Дніпровської повітової училищної ради – документацію інспекторів народних училищ. Деякі волосні правління (Козачо-Лагерське, Краснянське, Сірогозьке та ін.) також утримували значні комплекси архівних документів (5-10 тис. од. зб.), що надходили на зберігання від різних волосних установ (волосного правління, волосного суду, канцелярії земського начальника) [21, арк. 21-22; 25, арк. 70-71; 26, арк. 73-74]. Переважна ж більшість архівів нараховували не більше однієї – півтори тисячі одиниць зберігання. Втім нерідко через недоліки облікової роботи в архівах реальну кількість справ точно визначити не вдавалося. Так, Юзкуйський волосний старшина визнавав неможливість встановити обсяг архіву волосного правління, оскільки утримувані на горіщі справи звалені в купу й перемішані [27, арк. 24 зв.], а Олешківський волосний старшина свідчив про "справ і книг десятки тисяч" за відсутності в архіві елементарного опису [25, арк. 64 зв.]. Окремі установи були змушені оцінювати свої архіви лише орієнтовно, на вагу – у пудах.

Дані анкет засвідчують відсутність або недосконалість обліково-довідкового апарату у відомчих архівах. Його базовий елемент – архівний опис – був присутній далеко не у всіх обстежених архівах. Можна лише будувати здогадки щодо методики й техніки архівного пошуку, що використовували співробітники канцелярії з'їзду мирових

суддів Дніпровського повіту, намагаючись розшукати необхідні справи в одному з найбільших повітових архівів без відповідних описів [20, арк. 39]. Наявні ж описи архівних справ не відзначалися єдністю форм та способів відображення даних. Серед найбільш вживаних – канцелярські здаточні описи за окремі роки (для зручності згодом могли зшиватися в книги). Користування архівними документами нерідко ускладнювалося відсутністю загальної нумерації архівних справ та їх в'язок, наявністю неописаних документів.

Високий ступінь відомчої самостійності у розпорядженні архівними документами не сприяв розробці уніфікованих підходів до порядку зберігання архівних цінностей. Справи регулярно знищувалися у відповідності до чинних відомчих інструкцій (передусім у військовому, фінансовому, поштово-телеграфному, освітньому відомствах) без належної наукової експертизи й громадського контролю. Наприклад, службовці кожної поштово-телеграфної контори з дозволу начальника Одеської поштово-телеграфної округи щорічно утилізували від двох до п'яти пудів непотрібних у діловодстві архівних справ [20, арк. 93 зв., 106 зв., 109 зв., 115 зв.]. Віддаленість північних повітів від губернського центру не дозволяла членам Таврійської ГУАК здійснювати постійний моніторинг утилізаційної роботи в архівах місцевих установ.

І, нарешті, анкетне обстеження підтвердило традиційну інертність посадових осіб у визначенні перспектив розвитку архівної справи у межах керованих ними місцевих установ. Частина відповідальних працівників, не розуміючи потреби в проведенні подібного дослідження, проігнорували надіслані анкети, деякі інші – обмежилися формальними відписками про відсутність архівів або архівних документів, які б становили культурно-історичну цінність [20, арк. 44, 47; 21, арк. 19 зв.; 23, арк. 37; 24, арк. 78 зв.; 28, арк. 57 зв.; 29, арк. 48 зв., 56 зв.]. Архіви залишалися найбільш зневаженою частиною в системі відомчого управління, а потреби їх раціонального облаштування не фігурували серед пріоритетів очільників установ. У цьому контексті прикметним видається факт небажання будь-яких змін у постановці архівної справи навіть в установах із найбільш занедбаною архівною частиною [20, арк. 52 зв., 98 зв.; 21, арк. 9 зв.; 25, арк. 65 зв.; 29, арк. 4 зв.]. Однак зміст висловлених пропозицій – професіоналізації архівної галузі, її надійного матеріально-технічного забезпечення, унормування архівної практики – засвідчував об'єктивну необхідність докорінного реформування існуючої у Російській державі початку XX ст. відомчої системи архівних установ.

Таким чином, матеріали анкетного обстеження архівів Таврійської губернії співробітниками місцевої ученої архівної комісії розкривають специфічні риси організації відомчих архівів у регіонах України. Для дослідників розвитку архівної справи на Херсонщині вони становлять унікальне джерело ретроспективної інформації про становище місцевих архівів на початку ХХ ст. – їх матеріально-технічне й кадрове забезпечення, обсяг, склад й способи зберігання архівних документів, характер та зміст архівно-технічних робіт тощо. Аналіз наявних анкетних даних переконливо доводить неминучість архівної реформи в державі, над розробкою положень якої у другій половині ХІХ– на початку ХХ ст. наполегливо працювали визначні представники вітчизняної інтелігенції – М. Калачов, Д. Самоквасов, Д. Багалій, В. Модзалевський та ін. Новий етап архівного будівництва, пов'язаний із запровадженням державної власності на архівні документи, централізацією архівної справи, формуванням системи державних архівних установ та ін., започаткувала доба революційних змагань 1917-1920 рр. Регіональний вимір перебудовчих процесів в архівній галузі у вказаний період ще повинен привернути пильну увагу херсонських дослідників.

Список джерел та літератури:

1. Богдан Т., Дяченко О. З історії архівного будівництва на Херсонщині // Архіви України. – 1966. – № 6. – С. 3-12.
2. Орлова З.С. Из истории архивного строительства на Херсонщине // Проблемы археологии Северного Причерноморья: Мат-лы юбил. конф. к 100-летию основания Херсон. музея древностей. – Херсон, 1991. – С. 5-7.
3. Сінкевич І.Ю. Херсонська губернська вчена архівна комісія // Заселення Півдня України: проблеми національного та культурного розвитку: Наук. доп. Міжнарод. наук.-метод. конф. (21-24 травня 1997 р.). – Херсон, 1997. – Ч. 1. – С. 103-107.
4. Сінкевич І.Ю. Херсонська губернська вчена архівна комісія: нові знахідки та старі проблеми // Південний архів. Історичні науки: Зб. наук. пр. – Херсон, 1999. – Вип. 1. – С. 18-40.
5. Карпова А.В. З історії архівної справи на Херсонщині // Південний архів. Історичні науки: Зб. наук. пр. – Херсон, 2001. – Вип. 6. – С. 5-13.
6. Ганченко Д.Л. Архівні установи Херсонщини: ретроспектива діяльності // Константи: альманах соціальних досліджень. – Херсон, 2006. – № 1(12). – С. 19-24.
7. Макієнко О.А. Документальна спадщина установ м. Херсона в реаліях постреволюційної доби (перша половина 1920-х років) // Пам'ятки: археографічний щорічник. – К., 2009. – Т. 10. – С. 77-93.
8. Макієнко О.А. Херсонські архіви й утилізаційна кампанія початку 1920-х років // Наукові записки / Херсонський обласний краєзнавчий музей. – Херсон, 2010. – С. 174-187.

9. Боровик В.Ф. Архівній службі Херсонщини – 90 років // Архіви України. – 2011. – № 2-3. – С. 69-85.
10. Макієнко О., Симоненко І. Херсонська губернська учена архівна комісія // Українська архівна енциклопедія / Ред. кол.: І.Б. Матяш (голова), І.Н. Войцехівська, Л.А. Дубровіна та ін. – К., 2008. – С. 810-811.
11. Непомнящий А. Таврійська губернська учена архівна комісія // Українська архівна енциклопедія / Ред. кол.: І.Б. Матяш (голова), І.Н. Войцехівська, Л.А. Дубровіна та ін. – К., 2008. – С. 757-758.
12. Симоненко І.М. Губернські вчені архівні комісії в Україні: історіографічний огляд і бібліографічний покажчик. – К., 2003. – 132 с.
13. Дорошенко Д. Об архивах Екатеринославской губернии (по данным официальной анкеты). – Екатеринослав, 1914. – 11 с.
14. Павловский И.Ф. Описание архивов Полтавской губернии. – Полтава, 1915. – 62 с.
15. Труды Первого съезда представителей губернских ученых архивных комиссий и соответствующих им установлений 6-8 мая 1914 года. – СПб., 1914. – 103 с.
16. Протоколы заседаний Таврической Ученой Архивной Комиссии // Известия ТУАК. – 1914. – № 51. – С. 280-346.
17. Протоколы заседаний Таврической Ученой Архивной Комиссии // Известия ТУАК. – 1915. – № 52. – С. 234-262.
18. Крымский архив. От столетия к столетию: Сб. док. и материалов. – Симферополь, 2008. – 116 с.
19. Отчет о деятельности Таврической Ученой Архивной Комиссии за 1916-й год // Известия ТУАК. – 1918. – № 55. – С. 368-376.
20. Держархів АР Крим, ф. 161, оп. 1, спр. 4, 118 арк.
21. Там само, спр. 10, 75 арк.
22. Там само, спр. 16, 97 арк.
23. Там само, спр. 13, 69 арк.
24. Там само, спр. 14, 83 арк.
25. Там само, спр. 9, 79 арк.
26. Там само, спр. 11, 74 арк.
27. Там само, спр. 12, 83 арк.
28. Там само, спр. 6, 107 арк.
29. Там само, спр. 15, 70 арк.

Перелік відомчих архівів Херсонщини, що відображені в матеріалах анкетного обстеження Таврійської ГУАК

1. Архів Дніпровського повітового з'їзду [земських начальників], м. Олешки.
2. Архів Дніпровської повітової земської управи, м. Олешки.
3. Архів Олешківської міської управи, м. Олешки Дніпровського повіту.
4. Архів Генічеської міської управи, м. Генічеськ Мелітопольського повіту.
5. Архів Олешківської міщанської управи, м. Олешки Дніпровського повіту.

6. Архів Бехтерського волосного правління, с. Бехтери Дніпровського повіту.
7. Архів Велико-Копанського волосного правління, с. Великі Копані Дніпровського повіту.
8. Архів Збур'ївського волосного правління, с. Нова Збур'ївка Дніпровського повіту.
9. Архів Іванівського волосного правління, с. Іванівка Мелітопольського повіту.
10. Архів Каїрського волосного правління, с. Каїри Дніпровського повіту.
11. Архів Козачо-Лагерського волосного правління, с. Козачі Лагери Дніпровського повіту.
12. Архів Краснянського волосного правління, с. Красне Дніпровського повіту.
13. Архів Лепатиського волосного правління, с. Велика Лепатиха Мелітопольського повіту.
14. Архів Олешківського волосного правління, м. Олешки Дніпровського повіту.
15. Архів Першо-Костянтинівського волосного правління, с. Першо-Костянтинівка Дніпровського повіту.
16. Архів Покровського волосного правління, с. Покровка Дніпровського повіту.
17. Архів Рогачицького волосного правління, с. Верхній Рогачик Мелітопольського повіту.
18. Архів Рубанівського волосного правління, с. Рубанівка Мелітопольського повіту.
19. Архів Сірогозького волосного правління, с. Нижні Сірогози Мелітопольського повіту.
20. Архів Чалбаського волосного правління, с. Чалбаси Дніпровського повіту.
21. Архів Чаплинського волосного правління, с. Чаплинка Дніпровського повіту.
22. Архів Юзкуйського волосного правління, с. Юзкуї Мелітопольського повіту.
23. Архів з'їзду мирових суддів Дніпровського повіту, м. Олешки Дніпровського повіту.
24. Архів Олешківського сирітського суду, м. Олешки Дніпровського повіту.
25. Архів Генічеського сирітського суду, м. Генічеськ Мелітопольського повіту.

26. Архів Чалбаського волосного суду, с. Чалбаси Дніпровського повіту
27. Архів Олешківської в'язниці, м. Олешки Дніпровського повіту.
28. Архів Управління Дніпровського повітового військового начальника, м. Олешки Дніпровського повіту.
29. Архів Дніпровського повітового казначейства, м. Олешки Дніпровського повіту.
30. Архів Каховського відділення Петроградського міжнародного комерційного банку, м-ко Каховка Дніпровського повіту.
31. Архів Олешківського товариства взаємного кредиту, м. Олешки Дніпровського повіту.
32. Архів Генічеської поштово-телеграфної контори, м. Генічеськ Мелітопольського повіту.
33. Архів Голопристанської поштово-телеграфної контори, с. Гола Пристань Дніпровського повіту.
34. Архів Каховської поштово-телеграфної контори, м-ко Каховка Дніпровського повіту.
35. Архів Олешківської поштово-телеграфної контори, м. Олешки Дніпровського повіту.
36. Архів Скадовської поштово-телеграфної контори, м-ко Порт Скадовськ Дніпровського повіту.
37. Архів Хорлівської поштово-телеграфної контори, с. Порт Хорли Дніпровського повіту.
38. Архів Каховського казенного винного складу, м-ко Каховка Дніпровського повіту.
39. Архів Дніпровської повітової училищної ради, м. Олешки Дніпровського повіту.
40. Архів Дніпровського повітового відділення Таврійської єпархіальної училищної ради, м. Олешки Дніпровського повіту.
41. Архів Каховського казенного єврейського двохкласного училища, м-ко Каховка Дніпровського повіту.
42. Архів Каховської приватної жіночої гімназії, м-ко Каховка Дніпровського повіту.
43. Архів Лук'янівської нижчої сільськогосподарської школи, с. Лук'янівка Дніпровського повіту.
44. Архів Ново-Маячківського ремісничого училища, с. Нова Маячка Дніпровського повіту.
45. Архів Корсунського чоловічого Богородичного монастиря, с. Корсунка Дніпровського повіту

46. Архів Олешківського жіночого Свято-Успенського монастиря, м. Олешки Дніпровського повіту.
47. Архів Свято-Троїцької церкви, с. Любимівка Дніпровського повіту.
48. Архів Свято-Троїцької церкви, с. Ново-Троїцьке Дніпровського повіту.
49. Архів церкви Архангела Михаїла, с. Карга Дніпровського повіту.
50. Архів церкви Архангела Михаїла, с. Мала Лепатиха Мелітопольського повіту.
51. Архів церкви Архангела Михаїла, с. Ново-Репіївка Дніпровського повіту.
52. Архів церкви Вознесіння Христового, с. Рождественське Дніпровського повіту.
53. Архів церкви Казанської ікони Божої Матері, с. Брилівка Дніпровського повіту.
54. Архів церкви Казанської ікони Божої Матері, с. Миколаївка Дніпровського повіту.
55. Архів церкви Казанської ікони Божої Матері, с. Прогної Дніпровського повіту.
56. Архів церкви Покрови Пресвятої Богородиці, с. Козачі Лагери Дніпровського повіту.
57. Архів церкви Покрови Пресвятої Богородиці, с. Олексіївка Дніпровського повіту.
58. Архів церкви Преображення Господнього, с. Каїри Дніпровського повіту.
59. Архів церкви Преображення Господнього, с. Преображенка Дніпровського повіту.
60. Архів церкви Преображення Господнього, с. Шотівка Мелітопольського повіту.
61. Архів церкви Різдва Пресвятої Богородиці, с. Князе-Григорівка Дніпровського повіту.
62. Архів церкви Різдва Пресвятої Богородиці, с. Ново-Покровка Дніпровського повіту.
63. Архів церкви Святих Козьми і Даміана, с. Григорівка Дніпровського повіту.
64. Архів церкви Святого Георгія, с. Малі Копані Дніпровського повіту.
65. Архів церкви Святого Іллі, с. Білоцерківка Дніпровського повіту.
66. Архів церкви Святого Миколая, с. Верхній Рогачик Мелітопольського повіту.

67. Архів церкви Святого Миколая, с. Ново-Благовіщенка Дніпровського повіту.
68. Архів церкви Святого Миколая, с. Ново-Олександрівка Дніпровського повіту.
69. Архів церкви Успіння Пресвятої Богородиці, с. Воскресенка Дніпровського повіту.
70. Архів церкви Успіння Пресвятої Богородиці, с. Іванівка Дніпровського повіту.
71. Архів церкви Успіння Пресвятої Богородиці, с. Нова Збур'ївка Дніпровського повіту.
72. Архів церкви Успіння Пресвятої Богородиці, с. Ново-Олександрівка Дніпровського повіту.

Мартінова Г.Г. (м.Херсон)

НА ХВИЛЯХ РЕВОЛЮЦІЙНИХ ЗМІН

До 100-річчя Української революції у літературному відділі побудована стаціонарна виставка "Revolюція.ua".

Виставка знайомить з відомими особистостями, що були причетні до історії українського національного відродження в Херсоні, починаючи з кінця XIX століття. Висвітлюється культурно-просвітницьке життя Херсонщини періоду 1917-1921 років та закінчується долями творців української державності.

Над художнім оформленням виставки працював заслужений художник України А. В. Грязнов. За задумкою художника відвідувачу пропонується переступити уявний часовий портал між минулим та майбутнім, а саме старі двері з херсонського будинку і побачити, чим жило наше місто 100 років тому.

Доторкнутися до буремних часів Української революції допомогли революційні листівки, газети, заклики та гасла, збільшені листівки з видами вулиць Херсона, заповнених численними маніфестантами. Відтворена тумба для об'яв, а також показані духові музичні інструменти, на яких грали військові оркестри та створювали херсонцям святковий оптимістичний настрій.

У Херсоні над відродженням нації активно працювали представники української громади. Ідея національного, а згодом і політичного відродження, стала справою всього життя для Андрія Грабенка